

SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA QABUL QILINGAN QARORLARNING HUQUQIY TABIATI

Voxidov Faroxiddin Maxammadzokir o'g'li
Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Annotatsiya: ushbu maqolada sun'iy intellekt tomonidan yoki uning ishtirokida qabul qilingan qarorlarning huquqiy tabiati chuqur tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor sun'iy intellektning hozirgi huquqiy maqomi, qaror qabul qilish jarayonidagi roli va javobgarlik masalalariga qaratilgan. Mualliflar Yevropa Ittifoqi va xalqaro tajribani tahlil qilib, sun'iy intellekt mustaqil huquq subyekti sifatida tan olinmaganini va uning qarorlari faqat inson nazorati ostida huquqiy kuchga ega bo'lishini asoslaydi. Shuningdek, O'zbekiston qonunchiligidagi yangi yondashuvlar, jumladan, sun'iy intellekt asosida qarorlar qabul qilishni cheklovchi normalar ham ko'rib chiqilgan. Tibbiyot va sud amaliyotida SI tavsiyalarining dalil sifatida qabul qilinish shartlari ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan qaror, huquqiy maqom, javobgarlik, inson nazorati, Yevropa tajribasi, O'zbekiston qonunchiligi, isbot kuchi.

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА РЕШЕНИЙ, ПРИНИМАЕМЫХ НА ОСНОВЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Вохидов Фарохиддин Махаммадзокир угли

Магистрант Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация: в данной статье подробно рассматривается правовая природа решений, принимаемых с использованием или при участии искусственного интеллекта. Основное внимание уделяется правовому статусу ИИ в современной правовой системе, вопросам ответственности и контролю со стороны человека. Авторы анализируют опыт Европейского Союза и других стран, доказывая, что ИИ не признается самостоятельным субъектом права, а его решения приобретают юридическую силу только при участии человека. Рассмотрены новейшие подходы в законодательстве Узбекистана, включая запрет на принятие решений, затрагивающих права человека, исключительно на основе ИИ. Особое внимание уделено условиям использования рекомендаций ИИ в медицине и судопроизводстве.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, автоматизированное решение, правовой статус, ответственность, человеческий контроль, опыт ЕС, законодательство Узбекистана, доказательственная сила.

LEGAL NATURE OF DECISIONS BASED ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Vokhidov Farokhiddin Makhammadzokir ogli
Master's student at Tashkent State University of Law

Abstract: this paper analyzes in depth the legal nature of decisions made by or with the involvement of artificial intelligence. The main focus is on the current legal status of AI, its role in decision-making, and related issues of legal responsibility and human oversight. The authors examine the European Union and international practice, demonstrating that AI is not yet recognized as an independent legal subject and that its decisions only have legal force when confirmed by a human. The paper also discusses new trends in Uzbekistan's legislation, including provisions that prohibit decisions affecting fundamental human rights from being made solely by AI. The conditions for using AI recommendations as evidence in healthcare and judicial practice are also addressed.

Keywords: Artificial intelligence, automated decision, legal status, liability, human oversight, EU practice, Uzbekistan legislation, evidential value.

KIRISH

Sun'iy intellekt tomonidan yoki uning ishtirokida qabul qilingan qarorlarning huquqiy tabiati murakkab va ko'p qirrali masala hisoblanadi. Avvalo, bu yerda **“qaror”** tushunchasini aniqlashtirish lozim: an'anaviy yuridik tushunchada qarorlar odatda jismoniy yoki yuridik shaxslar (masalan, sud qarori, ma'muriy organ qarori, korxona buyrug'i) tomonidan qabul qilinadigan huquqiy ahamiyatga ega xatti-harakat sanaladi. Sun'iy intellekt esa hozirgi huquqiy tizimda subyekt sifatida tan olinmaydi – ya'ni u huquq va majburiyatlarning mustaqil egasi emas. Demak, sun'iy intellekt **“qaror”** qabul qilgan taqdirda ham, huquqiy nuqtai nazardan bu qarorning natijalari va javobgarligi muayyan real huquq subyektiga bog'lanishi lozim. **Boshqacha aytganda**, hozirgi sun'iy intellekt qabul qilingan qarorlar uchun mas'ul bo'la olmaydi, bu ham texnik ham yuridik tomondan asoslanmaydi. Bu haqda

B.C.Cheong ta'kidlaganidek, sun'iy intellektning hozirgi huquqiy maqomi vosita yoki texnologik obyekt sifatida belgilanib, uning mustaqil huquqiy javobgarlik egasi sifatida tan olinishi uchun amaldagi huquqiy doktrinalarda asos yo'q. Shuningdek, Kokfild va Alarie ta'kidlashicha, sun'iy intellekt qarorlarini huquqiy natijalarini baholash inson va texnologiya o'rtasidagi aniq huquqiy munosabatlarni aniqlashni talab qiladi, bunda javobgarlik aniq belgilangan inson yoki yuridik shaxslarga yo'naltirilishi kerak.

Bugungi kunda sun'iy intellektidan foydalangan holda qabul qilingan qaror uchun javobgarlik ushbu texnologiyani yaratgan, sozlagan yoki qo'llagan subyekt zimmasiga yuklanishi lozim. Sun'iy intellektning o'zi mustaqil ravishda huquqiy javobgarlikka tortilishi yoki mustaqil qaror qabul qiluvchi sifatida tan olinmasligi kerak. Yevropa Ittifoqida ham sun'iy intellektga "elektron shaxs" maqomini berish takliflari jiddiy tanqid ostida rad etildi – masalan, 2017-yilda Yevroparlament Robototexnika bo'yicha rezolyutsiyasida ilgari surilgan ilg'or robotlarga elektron shaxslik berish g'oyasi keskin e'tirozlarga sabab bo'lib, yakunda bekor qilingan edi. Bu g'oya yuridik shaxslarga o'xshash tarzda ayrim yuqori darajadagi avtonom robotlarga cheklangan huquqiy subyektlik berib, ularning huquq va javobgarliklarini mustaqil tartibga solishga qaratilgan edi. Biroq, ko'plab tadqiqotchilar va ekspertlar bunday yondashuvni keskin tanqid qilishdi. **156 nafar** Yevropa olim va huquqshunoslari Yevropa Komissiyasiga murojaat yo'llab, SI yoki robotlarga yuridik shaxs maqomini berish huquqiy va axloqiy jihatdan noo'rin ekani, bunda ishlab chiqaruvchilar javobgarlikdan xalos bo'lishi xavfi borligini ta'kidlashgan. Demak, qaysidir ma'noda xalqaro hamjamiyat sun'iy intellektni hozircha huquq

subyekti emas, balki o'ziga xos obyekt (yoki texnologik jarayon) deb hisoblashga moyildir.

Edwards Yevropa Ittifoqining sun'iy intellektni tartibga soluvchi qonun loyihasini tahlil qilib, sun'iy intellekt vositalariga elektron shaxs maqomini berish takliflarining asossiz ekanligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, bunday maqom berilishi inson subyektlarining javobgarligini noaniqlashtirib, amaliyotda xavfli huquqiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Demak, xalqaro hamjamiyat sun'iy intellektni hozircha huquq subyekti emas, balki o'ziga xos obyekt yoki texnologik jarayon sifatida baholashga moyildir va bu yondashuv xalqaro huquqiy tartibga solishda ham ustuvorlikka ega bo'lib qolmoqda.

Sun'iy intellekt asosida qarorlar qabul qilishning huquqiy tabiati haqida bir fikrga kelishda quyidagi savol muhim ahamiyat kasb etadi: **“sun'iy intellekt qarori” deganda aslida nimani tushunish mumkin?** Bir qarashda, agar qaror inson tomonidan emas, balki avtomatlashgan tizim tomonidan qabul qilingan bo'lsa, u holda bu qaror “sun'iy intellekt qarori” sifatida talqin etiladi. Biroq huquqiy jihatdan har qanday qaror baribir u yoki bu darajada inson faoliyatiga borib taqaladi – axir sun'iy intellekt tizimini ishga tushirgan, undan foydalangan yoki uning chiqishini tasdiqlovchi inson yoki tashkilot bo'ladi. Shu sababli ko'plab huquqiy tizimlarda **“avtomatlashtirilgan qaror”** tushunchasi qo'llanadi. Masalan, Yevropa Ittifoqining “Ma'lumotlarni himoya qilish umumiy reglamenti” (GDPR) 22-moddasiga ko'ra shaxs faqat avtomatlashtirilgan qayta ishlashga, shu jumladan profilingga asoslangan va unga nisbatan huquqiy oqibatlar keltirib chiqaradigan yoki shunga o'xshash darajada jiddiy ta'sir ko'rsatadigan qarorga bo'ysunmaslik huquqiga egadir. Bu norma shuni anglatadiki, muhim qarorlar qabul qilishda

yakuniy mas'uliyat va nazorat insonda qolishi lozim – hech kim faqat sun'iy intellektning xulosagagina asoslangan qarorga mahkum bo'lib qolmasligi kerak. Shuningdek bu norma aslida sun'iy intellekt qarorlarini bilvosita tan oladi, biroq ularga bevosita yuridik javobgarlik yuklamaydi – aksincha, bunday qarorlar uchun javob beruvchi inson (masalan, qarorni qo'llagan tashkilot) bo'lishi lozimligini anglatadi.

Sun'iy intellekt qarorlari inson tomonidan tasdiqlangan yoki nazorat qilinadigan qarorlar sifatida tushunilishi kerak, aks holda yuridik javobgarlikni aniq belgilash imkoni yo'qoladi. Shuningdek, avtomatlashtirilgan qarorlarning oqibatlarini huquqiy jihatdan to'liq tartibga solish uchun ularning inson faoliyatiga bog'liqligini tan olish zarur. Bunday qarorlarning mas'uliyat va nazoratini aniq shakllantirish esa kelajakdagi murakkab huquqiy muammolarni oldini olishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari SI ayrim hollarda qarorlarni inson ishtirokisiz qabul qilishi mumkin. Sun'iy intellekt tizimlarining inson ishtirokisiz qabul qilgan qarorlarini huquqiy sifatlash masalasi haligacha munozarali hisoblanadi. Amaldagi huquqiy tizimlarda SI mustaqil subyekt sifatida tan olinmaydi – ya'ni, robot yoki algoritimning o'zi hozircha huquq va majburiyatlarga ega yuridik shaxs emas. Shu sababli SI tomonidan qabul qilinadigan qarorlar odatda dasturiy vositaning funksional natijasi yoki avtomatlashtirilgan jarayon mahsuli deb qaraladi. Ularning huquqiy tabiati ko'pincha egasining yoki foydalanuvchisining xatti-harakatlari bilan tenglashtiriladi, yoxud mahsulot (dastur)ning harakati sifatida talqin qilinadi. Boshqacha aytganda, sun'iy intellektning qarori huquqiy muomalada bevosita

“qaror qabul qiluvchi” subyekt sifatida e’tirof etilmasdan, u ortida turgan inson yoki tashkilot faoliyatining bir qismi sifatida ko‘rilmoqda.

Shuningdek, Moll va boshqalar ilmiy ishlarida avtomatlashtirilgan tizimlarning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilish orqali, avtomatlashtirilgan qarorlar natijalarini tartibga soluvchi me’yoriy-huquqiy hujjatlar ishlab chiqish zarurligini ta’kidlaydilar. Ularning xulosalariga ko‘ra, inson nazorati avtomatlashtirilgan qarorlarning qonuniyligi va shaffofligini ta’minlashda hal qiluvchi omil bo‘lib qolmoqda. Xususan, bu yondashuv O‘zbekiston qonunchiligi uchun ham muhim ahamiyatga ega, chunki mamlakatda avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish kengayib bormoqda va ularning huquqiy asosi puxta shakllantirilishi zarur.

Yaqinda Oliy Majlis Qonunchilik palatasi birinchi o‘qishda qabul qilgan “Sun’iy intellektni qo‘llash orqali yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solish to‘g‘risida”gi qonun loyihasida sun’iy intellekt vositasida qabul qilingan qarorlarning huquqiy maqomi bilan bog‘liq muhim norma aks ettirilmoqda. **Jumladan, loyiha matniga ko‘ra, inson huquqlari va erkinliklariga doir qarorlarni faqatgina sun’iy intellekt tizimlari xulosalariga tayangan holda qabul qilish taqiqlanadi.** Boshqacha aytganda, insonning hayoti, sog‘lig‘i, sha’ni, qadr-qimmat kabi ajralmas huquqlariga daxldor masalalarda yakuniy qaror chiqarishda sun’iy intellektning tavsiyasi yordamchi rol o‘ynashi mumkin, lekin qaror qabul qiluvchi subyekt (masalan, mansabdor shaxs) o‘ziga yarasha mustaqil baholov va mas’uliyatga ega bo‘lishi shart. Ushbu qoida sun’iy intellekt “qarori” aslida inson qaroriga yuridik kuch beruvchi vosita ekanini va huquqiy javobgarlikni

chetlab o'tuvchi "robot hukmronligi"ga yo'l qo'yib bo'lmashligini yana bir bor tasdiqlaydi.

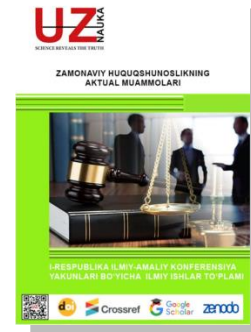
Sun'iy intellekt ishtirokidagi qarorlarning huquqiy tabiatini tahlil qilishda muhim jihatlardan yana biri – **bunday qarorlarning huquqiy kuchi va isbot ahamiyati** masalasidir. Misol uchun, agar sud jarayonida sun'iy intellekt biror dalilni tahlil qilib, xulosa chiqarsa (aytaylik, kuzatuv kamerasi yozuvini SI yordamida tahlil qilib, jinoyatchining qiyofasi aniqlansa), bu sun'iy intellektning "qarori" (xulosasi) sud uchun dalil bo'la oladimi? Yoki tibbiyotda SI bemorga diagnoz qo'ysa, bu rasmiy tibbiy xulosa hisoblanadimi? Amaliyotda bunday hollarda sun'iy intellekt faqat **ko'makchi vosita** sifatida qaraladi – yakuniy qarorni huquqiy jihatdan vakolatli shaxs (masalan, sudya yoki shifokor) qabul qiladi va sun'iy intellekt bergan tavsiya yoki xulosa ular tomonidan inobatga olinadi xolos. Ya'ni, hozirda sun'iy intellekt mustaqil ravishda huquqiy natija keltirib chiqaruvchi qaror qabul qilishi de-yure tan olinmaydi; sun'iy intellekt chiqarayotgan qarorlar huquqiy tabiatan maslahat, tavsiya yoki texnik yordam sifatida baholanadi.

Xalqaro huquqshunoslar ushbu masalaga tobora ko'proq e'tibor qaratmoqda. Edvardsning fikricha, avtomatlashtirilgan vositalar tomonidan yaratilgan natijalar faqat insonning baholovchi ishtirokida huquqiy kuchga ega bo'lishi mumkin. Unga ko'ra, bu shart, ayniqsa sud tizimi kabi huquqiy aniqlik va ishonchlilik talab qilinadigan sohalarda alohida dolzarblik kasb etadi. Shuningdek, Kalo o'z tadqiqotlarida sun'iy intellekt bergan tavsiyalarni isbot sifatida qabul qilish mezonlari aniqlashtirilmaguncha, ularning huquqiy qiymati shubha ostida qolishini qayd etadi. Bu mezonlar algoritmik shaffoflik, xatolik ehtimoli, inson nazoratining mavjudligi kabi omillar bilan chambarchas bog'liq.

Sun'iy intellekt vositalarining tibbiyotdagi tavsiyalari, xususan, diagnostika sohasidagi javoblari, hozirda ko'plab davlatlarda "maslahat beruvchi axborot" sifatida baholanmoqda. Yevropa Sog'liqni saqlash agentligi bu borada chiqarilgan tavsiyalarni faqat tibbiy mutaxassis tasdiqlagan taqdirdagina qonuniy deb e'tirof etmoqda. Shu o'rinda aytish joizki, tibbiy va huquqiy qarorlar jarayonida SI tavsiyalariga ishonch bildirish mumkin bo'lishi uchun ularning huquqiy maqomi mustahkamlanishi, lekin ayni paytda yakuniy javobgarlik insonda qolishi shart.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Cheong, B. C. (2021). Granting legal personhood to artificial intelligence systems and traditional veil-piercing concepts to impose liability. SN Social Sciences, 1(9), 1–20.
2. Alarie, B., & Cockfield, A. J. (2021). Will machines replace us? Machine-authored texts and the future of scholarship. Law, Technology and Humans, 3(2), 5–19.
3. Wendehorst, C. (2022). AI liability in Europe: anticipating the AI Liability Directive. Ada Lovelace Institute.
4. Delcker, J. (2018, April 11). Europe divided over robot 'personhood'. Politico.
5. Edwards, L. (2022). Regulating AI in Europe: Four problems and four solutions. London: Ada Lovelace Institute.
6. Brynjolfsson, E. (2022). The Turing trap: The promise & peril of human-like artificial intelligence. Dædalus, 151(2), 272–287.



7. Article 22 GDPR – Automated individual decision-making, including profiling. General Data Protection Regulation (GDPR). <https://gdpr-info.eu/art-22-gdpr/>.

8. Jäger, A., Moll, C., Som, O., & Zanker, C. (2015). Analysis of the impact of robotic systems on employment in the European Union: Final report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

9. Sun'iy intellektga oid munosabatlar tartibga solinadi. (2024, iyun 13). Xabar.uz. <https://www.xabar.uz/uz/mahalliy/suniy-intellektga-oid-munosabatlar-tartibga-solina>.

10. Calo, R. (2016). Robots in American Law. University of Washington School of Law Research Paper No. 2016-04.